

УДК 159.9.072.432

DOI <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-14>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЗВ'ЯЗКУ З ЇХНІМИ ЕКОЛОГІЧНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ

Тетяна Мандзик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
e-mail: t.m.mandzyk@gmail.com*

Димитрій Сіварт

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
e-mail: dimasivart@gmail.com*

Статтю присвячено виявленню та аналізу психологічних особливостей підлітків у зв'язку з їхніми екологічними орієнтаціями. Проаналізовано сучасні підходи зарубіжних та вітчизняних науковців до розуміння феномену екологічних орієнтацій та розкрито їхню роль у формуванні екологічної поведінки людини. Проведено емпіричне дослідження з метою дослідження психологічних особливостей підлітків у зв'язку з їхніми екологічними орієнтаціями. На основі емпіричних даних створено ціннісні профілі досліджуваних підлітків та виділено їхні основні ціннісні орієнтації, досліджено рівень задоволеності життям підлітків та рівень навіюваності.

Визначено, що всі екологічні орієнтації у досліджуваних підлітків мають середні значення, проте альтруїстична орієнтація незначною мірою переважає. Виявлено певні статистично значимі відмінності у ставленні до екологічних проблем у хлопців та дівчат: дівчатам притаманні вищі показники біоцентричної орієнтації, ніж хлопцям.

Біоцентрична орієнтація притаманна більшою мірою дівчатам, що підтверджує прямий зв'язок зі статтю, а також результатами порівняльного аналізу. Існує обернений зв'язок між показниками біоцентричної орієнтації та цінності традиції. Альтруїстична орієнтація зростає з рівнем успішності та задоволеністю матеріальним станом у підлітків, а також прямо пов'язана з такими психологічними особливостями підлітків, як цінності безпеки, доброти та досягнення. Досліджено, що чим більшою мірою підліток переймається наслідками екологічних проблем для суспільства, країни, інших людей, дітей, то тим більше для них важливі почуття стабільності, безпеки, захищеності, вони матимуть виражені амбіції щодо майбутніх досягнень та звершень, а також цінуватимуть відкритість, щирість у спілкуванні. Не було виявлено жодних значимих зв'язків між егоїстичною орієнтацією та психологічними особливостями у досліджуваних підлітків. Ця екологічна орієнтація залишається не розкритою у цьому дослідженні, що потребуватиме додаткових опитувань.

За допомогою методу картографії досліджено, що більшість опитуваних під час вибору територій, які найбільш/найменш придатні до проживання у зв'язку з екологічною ситуацією, керувалися інтуїцією та рівнем розвитку країни, що змушує задуматися над формуванням та розширенням адекватних та доступних джерел знань про екологічну ситуацію, які б були цікавими та пізнавальними власне для молоді.

Ключові слова: екологічні орієнтації, цінності, підлітки, екологічна поведінка, егоїстична орієнтація, альтруїстична орієнтація, біоцентрична орієнтація.

Формулювання проблеми. *How dare you?* – тепер саме ця фраза буде асоціюватися зі зміною клімату та й загалом із проблемою забруднення довкілля. Хоча кожен із нас може по-різному ставитися до її авторки Грети Тунберг, до цінностей, які спонукають її говорити про довкілля, але те, що вона стала символом молодого екоруху та активізувала дискусії щодо теми збереження та чистоти довкілля, заперечувати не можна. Але все ж таки суть цієї роботи полягає не в аналізі персони Грети Тунберг і не в дослідженні її екологічних орієнтацій, а в аналізі та дослідженні психологічних особливостей підлітків у зв'язку з їхніми екологічними орієнтаціями, бо, як можемо побачити, сучасна молодь може стати потужною силою у процесі збереження/відновлення довкілля. Кожен підліток може бути потенційним лобістом довкілля у нашому прагматичному світі.

Саме ставлення молоді та її екологічні орієнтації щодо екологічних проблем є актуальною темою, бо фактично всі проблеми зі станом довкілля почалися з діяльності наших пращурів, і хочемо ми цього чи ні, але цю проблему людства доведеться вирішувати саме нашим нащадкам. Отже, майбутнє планети та людства у їхніх руках, як і шляхи збереження довкілля та його біорізноманіття.

Дослідження у цій галузі проводили такі зарубіжні вчені, як Р. Данлеп та А.У. Кеттон (творці Нової екологічної парадигми), Т. Діец, П. Шульц, П. Штерн, М. Хертсгаард (дослідники екологічної поведінки та екологічної самосвідомості) та ін., а також вітчизняні науковці: О. Вернік, А. Львовичкіна, Ю. Швалб та ін. [1; 2; 8; 10].

П. Штерн і Т. Діец стверджують, що стурбованість екологічними проблемами базується на більш загальному наборі цінностей людини. Тобто ставлення до екологічних проблем ґрунтується на відносній важливості, котру людина відводить собі, іншим людям або рослинам і тваринам і яку автори називають еґоїстичною, соціально-альтруїстичною та біосферною орієнтаціями [10]. Теорія базисної цінності – це розширення моделі Ш. Шварца, яка передбачає, що стурбованість певними екологічними проблемами пов'язана з усвідомленням шкідливих наслідків екологічних проблем для цінності чи значимого об'єкта [8, с. 327].

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному дослідженні психологічних особливостей підлітків у зв'язку з їхніми екологічними орієнтаціями.

Організація дослідження. Загалом у процесі дослідження опитано 50 учнів 9–11-х класів ЛЛМР № 52 віком 14–17 років, серед яких – 14 хлопців та 36 дівчат, усі опитуванні жителі міста Львова. Середній бал успішності досліджуваної групи становить 8–9 балів, що, ймовірно, свідчить про середній і вище середнього рівні академічних знань. Рівень задоволеності матеріальним станом у досліджуваній групі є середнім, тобто за шкалою від 1 до 7 це 4. Ураховуючи особливість теми досліджування, власне екологічних орієнтацій, було цікаво дослідити, з яким місцем досліджувані пов'язують своє проживання у майбутньому. 50% опитуваних пов'язують своє подальше життя з іншою країною, тобто в майбутньому прагнуть переселитися з актуального місця проживання.

Емпіричне дослідження було спрямоване на вивчення психологічних особливостей підлітків у зв'язку з їхніми екологічними орієнтаціями. На етапі емпіричного дослідження використано методи спостереження, анкетування, метод картографії та психодіагностичні методи дослідження, серед яких: методика «Екологічні орієнтації» П. Шульца, шкала задоволеності життям Е. Дінера в адаптації Д.О. Леонтьєва і Є.М. Осіна, методика «Цінності» Ш. Шварца (профілі особистості), анкета самонавіюваності Е. Шварца та авторська анкета.

За допомогою анкети було визначено такі критерії, як вік, стать, критерій академічної успішності, суб'єктивне відчуття задоволеності матеріальним станом та з якою місцевістю пов'язують своє подальше життя (рідне місто, інше місто в Україні, інша країна, інший материк).

Картографія використовувалася для виявлення знань про екологічну ситуацію у світі та Україні. Для цього опитуваним запропонували адміністративно-територіальну карту України та політичну карту світу та попросили відзначити на картах червоним кольором території, які є найменш придатними для життя у зв'язку з екологічною ситуацією, а синім – ті території, які є найбільш придатними для життя у зв'язку з екологічною ситуацією. Також було поставлено питання відкритої форми для обґрунтування їхнього вибору.

Основні результати дослідження. Спершу проаналізуємо середні показники екологічних орієнтацій у загальній групі підлітків. В опитуваних найбільш виражена альтруїстична екологічна орієнтація ($M = 5,61$, $S.D. = 1,37$), егоїстична ($M = 5,54$, $S.D. = 1,38$) та біоцентрична ($M = 5,53$, $S.D. = 1,23$) дещо менше, але незначно. Такі результати свідчать, що опитуваних найбільше хвилюють можливі негативні наслідки екологічних проблем на громадян їхньої країни, їхніх дітей, усіх людей та дітей загалом, проте впливом наслідків екологічних проблем на себе, своє життя та природу досліджувані теж переймаються.

Для досліджуваної групи найбільш вагомими є цінності *гедонізму* ($M = 2,94$), *самотійності* ($M = 2,8$) та *універсальності* ($M = 2,65$). Тоді як цінності *традицій* ($M = 1,14$), *конформності* ($M = 1,45$) та *влади* ($M = 1,58$) є найменш вираженими. Це означає, що опитуваним підліткам важливо отримувати задоволення, як фізичне, так і чуттєве. Під цінностями самотійності мається на увазі такі якості, як самотійність прийняття рішень, творчість, мислення, винахідливість, дослідження та активність. Цінності універсальності полягають у розумінні оточуючих, терпимості, захисті людей та природи та пов'язані з існуванням особи у групі, колективі й є необхідними під час соціальних контактів.

Найменш впливовими є цінності традицій, сутність яких полягає у смиренності, повазі до авторитетів та старших, повазі до звичаїв, поміркованості, сталості, консерватизмі. Традиційний спосіб поведінки є «символом» групової солідарності. Цінності комфортності полягають у самодисципліні, ввічливості, послуху, стриманості. Сутністю цінностей влади є домінування, що полягає у досягненні статусу, суспільному визнанні, контролі підлеглих, престижі, авторитеті. Для опитуваних підлітків показник задоволеності життям є середнім ($M = 21,34$). Те ж стосується й рівня особистої навіюваності ($M = 38,82$).

Проаналізуємо екологічні орієнтації підлітків у хлопців та дівчат, здійснивши порівняльний аналіз. Виявлено, що немає істотної різниці в показниках егоїстичної (у хлопців $M = 5,45$, у дівчат $M = 5,57$) та альтруїстичної (у хлопців $M = 5,14$, у дівчат $M = 5,79$) орієнтацій у хлопців та дівчат, але можемо побачити істотну статистичну відмінність на прикладі біоцентричної орієнтації у хлопців ($M = 4,8$): вона нижча, ніж у дівчат ($M = 5,81$).

Наведемо результати кореляційного аналізу. З табл. 1 можемо побачити кореляційні особливості екологічних орієнтацій та психологічних особливостей в опитуваних.

Якщо говорити про біоцентричну орієнтацію у підлітків, то бачимо її прямиий зв'язок зі статтю, що свідчить, що дівчатам більшою мірою притаманна біоцентрична орієнтація щодо наслідків екологічних проблем, що було також підтверджено і порівняльним аналізом. Також можна побачити обернений зв'язок між біоцентричною орієнтацією та цінностями традицій. Це свідчить про те, що чим вища біоцентрична спрямованість щодо екологічних проблем у підлітків, тим менше вони поділяють цінності традицій (поміркованість, сталість). Також для них менш важливою є думка та й сама постать певних авторитетів, як політичних, так і «моральних», якщо вони поділяють біоцентричну спрямованість. Так само ті, хто поділяє біоцентричну спрямованість, менш схильні погоджуватися з існуючим станом речей, бо існуючий стан речей – це прогресивне засмічення довкілля. Наше століття вже б'є усі температурні рекорди, нашому світу потрібні швидкі та радикальні зміни, і, можливо, люди з біоцентричною орієнтацією зможуть їх утилити в життя.

Таблиця 1

Таблиця кореляційних показників екологічних орієнтацій та психологічних особливостей у загальній групі досліджуваних (* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$)

	Біоцентрична	Егоїстична	Альтруїстична
Стать	0,37**	0,04	0,22
Матеріальний стан	0,01	0,09	0,35*
Сер. бал успішності	0,12	0,05	0,33*
Досягнення	0,12	0,17	0,36**
Доброта	0,01	-0,04	0,36**
Традиції	-0,38**	0,14	0,09
Безпека	0,03	0,09	0,29*

На прикладі егоцентричної орієнтації не виявлено значимих кореляційних показників. Отже, не можна виділити певних психологічних особливостей підлітків у зв'язку з егоїстичною орієнтацією щодо екологічних проблем людства. Такі результати можна пояснити обмеженнями дослідження (методологічними та кількістю учасників дослідження). Для виявлення психологічних особливостей варто провести додаткові дослідження.

Представимо цікаві данні щодо альтруїстичної орієнтації. Серед тих, хто поділяє альтруїстичну спрямованість, можна побачити кореляційний зв'язок із задоволеністю матеріальним станом та середнім балом атестату. Тобто чим вищий суб'єктивний рівень задоволеності матеріальним станом та вищий рівень середнього балу атестату, тим вища ймовірність притаманності підлітку альтруїстичної орієнтації. Для тих, хто поділяє альтруїстичну орієнтацію, важливими є цінності досягнень, тобто ці люди з більшою ймовірністю мають амбіції, та цінності доброти. Так само для них важливо почуватися у безпеці та мати стабільність, саме тому є кореляція із цінністю безпеки. Тобто безпека – це фактично сталість, упевненість та захищеність. Отже, для опитуваних, які поділяють альтруїстичну орієнтацію, важливими є політична сталість, національна безпека країни, стабільність її уряду, стан армії та поліції для захисту кордонів та безпеки всередині країни. Можливо, для тих, хто поділяє альтруїстичні орієнтації, важливим є соціальний порядок, суть якого полягає у доступній якійсній медицині, соціальній підтримці та певній доступності, рівності у різних аспектах життя.

Наступний блок дослідження був пов'язаний з адміністративно-територіальною мапою України та політичною мапою світу. Згідно з інструкцією, досліджувані мали відділити певними кольорами території, які вважали за необхідне згідно з поставленим питанням у завданні. Після цього йшло завдання відкритої форми, у якому опитувані мали розписати детальніше, чим вони керувалися під час вибору тих чи інших територій, наприклад знаннями, інформацією з прочитаних книжок, вчителя у школі, новин чи інтуїтивно тощо. Надалі мапи з виділеними територіями накладалися одна на одну за допомогою додатку PicsArt, завдяки чому можна побачити загальну картину та на цій основі зробити інтерпретації.

Найбільш придатними у зв'язку з екологічною ситуацією є терени Західної України (Львівська, Івано-Франківська, Волинська та особливо Закарпатська області). Такі результати можуть бути пов'язані з тим, що у цих регіонах відсутні достатньо потужні промислові центри або підприємства й є широкі лісні масиви. Також придатною для життя вважають Вінницьку область (можливо, тому, що опитувані мають щодо неї не так багато інформації й автоматично зараховують її до комфортних для проживання регіонів). Придатними для проживання у зв'язку з екологічною ситуацією вважають ще частину

Миколаївської, Херсонської областей та території АР Крим, незважаючи на те що у Миколаївській області розташовані забруднюючі доквілля суднобудівні/ремонтні підприємства, а на Півночі Криму нещодавно були викиди сульфур (VI) оксиду з хімічного заводу «Титан», й загалом доквілля Криму зараз страждає через перекриття Україною постачання дніпровської води до окупованого Криму. Тоді як очікувано опитувані вибрали території Кривбасу та Донбасу як найменш придатні до проживання у зв'язку з екологічною ситуацією, бо це індустріальні центри і там розташована велика кількість підприємств, шахт, рудників тощо. Але ще одним аспектом, яким могли б керуватися опитувані, був політичний критерій, бо, як бачимо, територія Донецької та Луганської областей яскраво-червоні, оскільки там триває ООС, і загалом червоним обведено ті регіони, які є прикордонним із Російською Федерацією (наприклад, Сумська область), з якою в нас військово-політичний конфлікт. Щодо Київської та Житомирської областей і міста Київ, то можливою причиною, з якої опитані виділили їх червоним кольором, є те, що Київ – велике та забруднене місто, а у Київській області розташований Чорнобиль. Щодо Житомирської області, то можна сказати, що вона теж була забруднена радіонуклідами через вибух на ЧАЕС і на її території ведеться добування незаконного бурштину помпами, що шкодить доквіллю та екосистемі лісів.

Перейдемо до аналізу мапи світу. Найменш придатним для життя у зв'язку з екологічною ситуацією вважають Африканський континент, він майже весь позначений червоним, хоча, можливо, така думка щодо країн Африки є застарілою. Навіть незважаючи на те що більшість із них бідні й загалом у більшості з них є гуманітарні, продовольчі кризи та внутрішні війни, це не означає, що в них стан доквілля є найменш придатним для життя, бо в більшості африканських країн немає такої розвиненої промисловості, яка б настільки засмічувала доквілля. Хоча варто зауважити, що на Африканському континенті доволі багато сміттєзвалищ і звалищ загалом і достатньо великі території займають непридатні для проживання пустелі, наприклад Сахара.

Доволі часто синім кольором помічали північ Африки, напевно, через те, що там розташовані такі туристичні та доволі розвинуті країни, як Єгипет, Туніс, Марокко, Алжир. Єдиним найбільш придатним для проживання у зв'язку з екологічною ситуацією регіоном Африки опитувані вважають острів Мадагаскар. Найменш придатним для життя вважають Аравійський півострів, бо там знаходяться родовища нафтодобування та такі країни, як Ірак та Іран, та й загалом Близький Схід. Можливо, такий вибір пов'язаний із політичною ситуацією, оскільки Близький Схід – доволі буремний регіон. Може, саме через політичні мотиви багато опитаних обводили територію Росії.

На мапі також можемо побачити, що Індія та Китай яскраво-червоні: можливо, в опитуваних про ці країни доволі стереотипна думка, хоча варто зазначити, що Ганг дійсно забруднений, як і схід Китаю, де розташовані найбільші міста, порти, центри промисловості, на відміну від гірських районів (Тибету). У Південній Америці опитувані вважають найменш придатною Бразилію. Серед найбільш придатних лідирують Ісландія та Гренландія, і, дійсно, на їх території фактично немає ніякої промисловості. Також можемо побачити, що синім кольором виділені Австралія, Північна Америка (США, Канада) та Європа, тобто доволі розвинуті регіони, можливо, через це їх і вибрали опитані. Найбільш придатними для життя опитані вважають також Філіппіни, Індокитай (Таїланд, В'єтнам та ін.) та Індонезію, Малайзію з Папуа-Новою Гвінеєю. Території, які взагалі ніхто не виділив, – Нова Зеландія та острів Шпіцберген (Норвегія).

Останнє питання було відкритого типу, де опитуваних попросили обґрунтувати, чому вони вибрали ті чи інші регіони. Більшість (30 опитуваних) під час свого вибору керувалася інтуїцією, лише 20 опитаних робили свій вибір на основі знань, тобто інформації, яку вони отримали з книжок, підручників, телевізійних програм, від учителів.

На вибір опитуваних дуже часто впливав політичний мотив, тобто те, наскільки економічно, політично розвинена країна. Наприклад, часто вибирали США через те, що це потужна держава (наддержавна). Також на вибір впливало те, у якій кліматичній зоні знаходиться країна, регіон, чи є там центри промисловості; часто вибирали країни, про які говорять у соціальних мережах чи новинах у доброму або поганому світлі.

Отже, більшість опитаних під час вибору керувалася інтуїцією та рівнем розвитку тієї чи іншої країни, що змушує задуматися над формуванням та розширенням адекватних і доступних джерел знань про екологічну ситуацію, які були б цікавими та пізнавальними власне для молоді.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті досліджувалися психологічні особливості підлітків у зв'язку з їхніми екологічними орієнтаціями. Усі досліджувані екологічні орієнтації у досліджуваних підлітків мають середні значення, проте альтруїстична орієнтація незначною мірою переважає. Виявлено певні статистично значимі відмінності у ставленні до екологічних проблем у хлопців та дівчат: дівчатам притаманні вищі показники біоцентричної орієнтації, ніж хлопцям.

Виявлено певні соціально-психологічні особливості підлітків у зв'язку з їхніми екологічними орієнтаціями. *Біоцентрична орієнтація* більшою мірою притаманна дівчатам та обернено пов'язана із цінністю традиції. *Альтруїстична орієнтація* зростає з рівнем успішності та задоволеністю власним матеріальним станом у підлітків, а також прямо пов'язана з такими психологічними особливостями підлітків, як цінності безпеки, доброти та досягнення. Не було виявлено жодних значимих зв'язків між *егоїстичною орієнтацією* та психологічними особливостями у досліджуваних підлітків (це питання потребує окремого вивчення).

Перспективу подальших розвідок убачаємо в дослідженні, наприклад, виявлення актуальних екостресорів середовища для підлітків та ґрунтовному дослідженні психологічних особливостей адаптації підлітків до екологічних факторів довкілля. Завдяки рекомендаціям та отриманим даним із літератури та роботи загалом плануємо розробити просвітницьку програму та провести лекцію з метою підвищення екологічної свідомості підлітків та формування екологічної поведінки у повсякденному житті.

Список використаної літератури

1. Еколого-психологічні чинники якості життя в умовах розвитку сучасного суспільства : колективна монографія / за наук. ред. Ю.М. Швалба. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 208 с.
2. Львочкіна А.М. Основи екологічної психології : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2004. 136 с.
3. Мандзик Т.М. Зв'язок прив'язаності до місця проживання та екологічної поведінки людини. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т. 7. Вип. 41. С. 247–255.
4. Карандашев В.Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 70 с.
5. Dunlap R.E.K., Van Liere, Mertig A., Jones R.E. Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*. 2000. № 56. P. 425–442.
6. Halkos G., Gkargkavouzi A., Matsiori S. A multi-dimensional measure of environmental behavior: Exploring the predictive power of connectedness to nature, ecological worldview and environmental concern. *MPRA*. 2018. № 8. P. 1–23.
7. Milfon T.L., Duckitt J., Cameron L.D. A cross-cultural study of environmental motive concerns and their implications for pro environmental behavior. *Environment and behavior*. 2006. Vol. 38. № 6. P. 745–767.
8. Schultz P.W. The structure of environmental concerns: concern of self, other people, and the biosphere. *Journal of Environmental Psychology*. 2001. № 21. P. 237–339.

9. Schultz P.W. Empathizing with nature: Toward a social-cognitive theory of environmental concern. *Journal of Social Issues*. 2000. № 56. P. 391–406.
10. Stern P.C., Dietz T. The value basis of environmental concern. *Journal of Social Issues*. 1994. № 50. P. 65–84.

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF ADOLESCENTS IN CONNECTION WITH THEIR ENVIRONMENTAL CONCERNS

Tetyana Mandzyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: t.m.mandzyk@gmail.com*

Dymytrij Sivart

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: dimasivart@gmail.com*

The study is devoted to identifying and analyzing the psychological characteristics of adolescents in relation to their environmental concerns. The article analyzes modern approaches of foreign and domestic scientists to understanding the phenomenon of environmental concerns and reveals their role in forming environmental behavior of humans. The value-basis theory of Stern & Dietz suggests that attitudes about environmental issues are the result of more general underlying values, and that different value orientations lead to different attitudes. In addition, the link between values and environmental concern is moderated by an awareness of the harmful consequences to valued objects. In this paper, was tested the three-factor model for environmental concern by assessing the importance of valued objects organized around self, other people and all living things.

An empirical study was conducted to investigate the psychological peculiarities of adolescents in relation to their environmental concerns. The study analyzes the general indicators of environmental concerns in relation to solving environmental problems in the general sample of adolescents. Also study describes the main differences in the expression of environmental concerns in boys and girls. Based on the empirical data, the value profiles of the adolescents under study were created and their basic values were identified. The values of hedonism, independence and versatility are the most significant for the studied group, whereas the values of tradition, conformity and power are the least pronounced. The level of adolescents' satisfaction with life and the level of suggestibility have average meanings.

Biocentric concern has been found to be more girls-specific and inversely related to the value of tradition. Altruistic orientation increases with academic achievement and satisfaction with adolescents, and is directly related to adolescent psychological traits such as values of safety, kindness, and achievement. Based on the results of the study, recommendations were made on the formation of pro-environmental behavior in adolescents.

Key words: environmental concerns, values, adolescents, ecological behavior, egoistic concern, altruistic concern, biocentric concern.